

Capitolul I

Privire generală asupra obligațiilor civile

§ 1. Generalități

Studiul vieții juridice a societății omenеști, realizat din perspectivă sincronică, dar și diacronică, denotă rolul covârșitor al obligațiilor, raporturile obligaționale formând urzeala vieții juridice.

Aproape toate instituțiile dreptului privat își au temeiul în dreptul obligațiilor (raporturi extrapatrimoniale: dreptul familiei, proprietatea intelectuală și raporturile patrimoniale). Libertatea proprietății, a persoanei și libertatea de a testa dobândesc funcționalitate numai în condițiile în care libertatea de a contracta este asigurată. În raporturile patrimoniale, contractul, principalul izvor de obligații, este modul cel mai frecvent de dobândire a dreptului de proprietate și a altor drepturi reale.

Materia obligațiilor (*lato sensu*) se divide într-o parte generală și una specială. Dacă partea specială, care cuprinde reglementările aplicabile diverselor operațiuni juridice creatoare de obligații este mobilă și schimbătoare, partea generală, care cuprinde obligațiile considerate în ele însele, făcându-se abstracție de diferite acte și fapte juridice care le-au generat, iar pe de altă parte cuprinde actele și faptele juridice creatoare de obligații, este partea stabilă a dreptului obligațiilor, ea schimbându-se foarte puțin față de dreptul roman. Această stabilitate privește îndeosebi regimul general al obligațiilor (efectele, transmisiunea și transformarea, regimul juridic al obligațiilor complexe, garantarea obligațiilor).

§ 2. Noțiunea de obligație civilă

Obligația civilă (*lato sensu*) este raportul juridic în conținutul căruia intră dreptul subiectului activ (creditor) de a cere subiectului pasiv (debitor) de a da, a face sau a nu face ceva sub sancțiunea constrângerii de către stat în cazul neîndeplinirii obligației. *Stricto sensu*, raportul obligațional apare pentru creditor ca un drept de creanță, iar pentru debitor ca o datorie.

Nu trebuie confundat sensul noțiunii de obligație cu înțelesul tehnic din dreptul societar, în acest ultim înțeles obligațiile reprezentând valorile mobiliare care, spre deosebire de acțiuni, dau creditorului numai dreptul de a încasa un venit periodic fix (dobândă), în loc de un dividend variabil și proporțional cu profitul anual.

Termenul de obligație e folosit și în sens probator pentru a desemna înscrisul constatator al unei creanțe (obligațiuni CEC).

În unele sisteme de drept (cum este cel german), se face distincție între *debitum* și *obligatio*. Prima noțiune din punctul de vedere al debitorului înseamnă datoria de a executa obligația, iar din punctul de vedere al creditorului, înseamnă datoria și dreptul de a o primi, pe când *obligatio* înseamnă pentru debitor responsabilitate, garanție, angajament, iar pentru creditor înseamnă constrângere. Distincția nu se regăsește în dreptul francez și nici în cel românesc: în unele situații, poate exista *debitum* fără a exista *obligatio* sau invers (exemplu: cautiunea reală – gajarea sau ipotecarea de către un terț a bunului sau pentru a garanta obligația altuia – are *obligatio*, dar nu are *debitum*).

Se mai face distincție, pentru a explica noțiunea de obligație, între dreptul subiectiv și cel obiectiv al obligațiilor. Unele teorii, care acceptă preeminența dreptului subiectiv față de obiect, dau definiția de mai sus. Alții accentuează pe obiectul obligației, această teorie găsindu-și aplicația în dreptul german, în acest fel explicându-se valabilitatea cesiunii de datorie (nereglementată expres la noi, dar ajungându-se la același rezultat pe cale de novatie).

§ 3. Conținutul raportului juridic obligațional. Clasificarea obligațiilor

Ca orice raport juridic, raportul obligațional cuprinde subiecte; conținut; obiect; sancțiune. Subiectele raportului obligațional pot fi persoane fizice sau persoane juridice de drept privat, dar și statul, în calitatea lui *de iure gestionis* (administrator al bunurilor aflate în proprietatea sa) și nu de *iure imperii*.

Obiectul obligației poate consta în a da, a face sau a nu face ceva, raportul juridic obligațional întrunind una sau toate cele trei categorii. A da înseamnă a constitui (a ipoteca), a transmite un drept real; a face înseamnă o prestație pozitivă; a nu face – abținere (nu ca la drepturile reale – abținere

negativă –, ci ca o abținere de la ceva ce debitorul ar fi putut să facă dacă nu s-ar fi obligat la contrariul).

Obligația de a da este însoțită uneori de obligația de a face. La contractul de vânzare-cumpărare, obligația de a da se concretizează în transmiterea, concomitentă sau ulterioară acordului de voință, a dreptului de proprietate asupra bunului vândut, iar obligația de a face se concretizează în obligația de predare a bunului. Cele două obligații nu trebuie însă confundate, distincția manifestându-se și pe planul sancțiunii, de pildă, punându-se în mod diferit problema riscului contractual, a rezoluțiunii, a executării în natură.

După criteriul izvoarelor, obligațiile se clasifică în obligații izvorâte din contracte, fapte licite și fapte ilicite cauzatoare de prejudicii. Obligațiile se clasifică după obiect, așa cum am mai arătat, în obligații de a da, a face sau a nu face. De asemenea, obligațiile se mai împart în obligații determinate (de rezultat) și obligații de prudență (componentă morală) și de diligență (componentă juridică).

Distincția nu are relevanță decât pentru înțelegerea mecanismului raportului obligațional, părțile putând include clauze mai mult sau mai puțin oneroase (pactele comisorii), în funcție de categoria obligațiilor asumate (de rezultat, de mijloace). În plan sancționator, între cele două categorii nu există distincție.

Din punctul de vedere al sancțiunii, obligațiile se clasifică în obligații civile perfecte (care primesc sancțiunea prevăzută de lege: nulitatea, rezoluțiunea, executarea silită, despăgubiri) și obligații civile imperfecte (naturale) și se regăsesc fie în acte normative cu caracter general [art. 2056 C. civ.; în Codul civil din 1865, art. 1092 alin. (2)], fie își găsesc aplicarea în anumite raporturi obligaționale (contractul de joc, de împrumut etc.). Uneori, interpretând extensiv textele de lege, practica judiciară are un rol creator în această materie.

După criteriul opozabilității, obligațiile se clasifică în obligații obișnuite, obligații reale și obligații *scriptae in rem*.

Test de autoevaluare

– În stadiul actual al dreptului, obligația de înzestrare a copiilor de către părinți este o obligație civilă, naturală sau pur morală? Care sunt consecințele calificării obligației de înzestrare a copiilor de către părinții lor? Ce se decide în ceea ce-i privește pe terți, alții decât părinții tinerilor căsătoriți? Ce se decide în privința obligației de întreținere între rudele apropiate?

– Ce fel de act ar putea folosi părinții pentru a-și înzestra copiii cu ocazia celebrării căsătoriei și ce condiții trebuie să îndeplinească acel act (precizați soluțiile care trebuie date în ceea ce privește bunurile mobile și bunurile mobile, separat)? Ce sancțiuni intervin pentru neîndeplinirea condițiilor cerute de lege?

– Ce se decide în ceea ce privește jocurile de loterie autorizate în condițiile legii? Are terțul care a împrumutat pe cel ce a pierdut la jocul de biliard acțiune în restituirea datoriei dacă el nu a participat la acel joc? Ce s-ar decide dacă, în toate ipotezele prevăzute mai sus, pierzătorul ar fi executat obligația luată?

– Ce fel de obligații există între jucători? Dar între proprietarii de cai? Ce consecințe decurg din calificarea juridică pe care ați dat-o acestor obligații? Ce fel de obligații există între spectatorii care au pariat? Care sunt consecințele juridice ale calificării acestor obligații? Ce s-ar decide dacă unul dintre jucători ar fi întrebuițat dol sau înșelăciune pentru a câștiga? Se poate converti prin novație o obligație civilă imperfectă într-o obligație civilă perfectă?

– Ce fel de drept este acela al locatarului care s-a obligat, chiar prin contractul de locațiune, să respecte convenția de înstrăinare a imobilului care ar interveni între locator și un terț, ulterior încheierii contractului de locațiune? Dar mai înainte de expirarea lui? Cum este obligația locatarului în ipoteza de mai sus? În ce condiții în sarcina locatorului subzista o obligație scriptae in rem? Ce fel de obligație este aceea de a asigura cultivarea terenurilor agricole și protecția acestora (art. 74 din Legea nr. 18/1991, republicată în M. Of. nr. 1 din 5 ianuarie 1998, modificată prin Legea nr. 1/2000)? În sarcina cui cade o asemenea obligație?

– Care a fost regimul juridic al contractelor de vânzare-cumpărare asupra terenurilor în perioada 1948-1991 și ce probleme juridice ridică asemenea contracte încheiate în perioada actuală?

– Caracterizați regimul juridic al promisiunii unilaterale de vânzare, al promisiunii bilaterale și al pactului de preferință.

Capitolul II

Contractul ca izvor de obligații

§ 1. Noțiuni generale

Contractul și convenția¹ sunt sinonime, acest aspect fiind relatat de definiția *contractului*, ea fiind o convenție prin care două sau mai multe persoane se învoiesc cu scopul a da naștere sau a stinge² o obligație, iar *convenția* reprezentând orice acord de voință al mai multor persoane, așadar convenția (*cum venire*) este genul, iar contractul (*trahere cum*) reprezintă specia. Contractul este întotdeauna o convenție, pe când convenția nu e întotdeauna un contract³. În anii 1800, în Europa⁴, și o lungă perioadă după aceea, exista o suprapunere între conceptul de contract și de convenție; această suprapunere rezultă din împrejurarea că în dreptul actual simplul consimțământ este suficient pentru a da naștere unei obligații; totodată și în dreptul roman se făcea distincția între contracte și convenții. Contractul dă naștere unei obligații garantate printr-o acțiune, pe când convenția sau pactul nu producea decât o obligație naturală lipsită de orice acțiune, însă prin excepție convenția poate fi garantată printr-o acțiune⁵. Convenția (*cum venire*) sau *tocmala*⁶, după cum se exprima în vechile noastre legiuri, reprezintă acordul dintre două sau mai multe voințe cu scopul de a modifica sau a stinge un drept real sau personal, cu alte cuvinte,

¹ D. Alexandresco, *Explicațiune teoretică și practică a dreptului civil român în comparație cu legile vechi și cu principiile legislațiunii străine*, Ed. Tipografia Națională, vol. V, 1898, p. 5.

² Art. 942 vechiul C. civ., *Contractul este acordul între două sau mai multe persoane spre a constitui sau a stinge între dânșii un raport juridic.*

³ Duraton, X, 55, *apud* D. Alexandresco, *op. cit.*, p. 6.

⁴ Rubrica codului francez intitulată *Despre contracte sau despre obligațiuni convenționale în genere*, ceea ce confundă efectul cu cauza; vezi și Demolombe, XXIV, 2. Rubrica cărții a III-a trebuia deci intitulată *Despre obligațiuni*, așa cum este intitulată în Codul olandez. Codul italian și cel spaniol au adoptat rubrica *Despre obligațiuni și despre contracte în genere*, ceea ce este inexact. A se vedea Laurent, *Anteproiect*, t. IV, p. 4 nr. 10.

⁵ *Pacti exceptiones; Nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem* (O obligație nenăscută dă naștere la o excepție).

⁶ Cuvântul *tocmală* se găsește în art. 207 Codul Civil 1864. A se vedea și legea pentru tocmeli și lucrări agricole din 28 mai 1893, care abroga și înlocuia legea din 14 mai 1882.

acordul de voință al mai multor persoane cu privire la același obiect¹. În vechea reglementare² contractul reprezintă *acordul de voință între două sau mai multe persoane, spre a constitui sau a stinge între dânșii un raport juridic*. Astfel, în reglementarea Codului civil de la 1864, art. 942 din Codul român reproduce art. 1098 din Codul italian³; o altă distincție relevantă ce apărea la acea vreme se făcea cu privire la contract și policitatiune⁴, care constă într-o propunere care n-a fost încă acceptată⁵, policitatiunea nefiind un contract deoarece lipsește acordul de voință și, până la acceptare sau, mai exact, până la aducerea la cunoștință a ofertantului (propuitorului), ea poate întotdeauna să fie retrasă, afară de cazul când s-ar fi stipulat expres sau tacit un termen înlăuntru căruia ea nu putea fi retrasă.

Principii care guvernau contractele în vechea reglementare a Codului civil

Contractele civile sunt încheiate în scopul de a produce efecte juridice, adică de a naște, modifica și stinge raporturi juridice obligaționale⁶.

Codul civil consacră două principii specifice ale contractului:

1. *Principiul libertății contractuale* – o parte se obligă prin contract doar dacă și-a manifestat expres voința și numai în măsura în care a dorit

¹ *Duorum pluriumve in idem placitum consensus.*

² Definiția dată de Codul nostru este mult mai exactă decât cea dată de Codul francez, unde se exprima ideea că, de fapt, contractul este o convenție căci, aceste cuvinte fiind sinonime, e ca și cum s-ar defini un lucru prin sine însuși, ceea ce este contrar acestei reguli conform căreia lucrurile nu se pot defini prin ele însele. De aceea, în art. 1051 din Anteproiectul revistei lui Laurent se spune: contractul este concursul consimțământului prin care una sau mai multe persoane se obligă a da, a face sau a nu face ceva către una sau mai multe persoane care au o acțiune contra celor dintâi. D. Alexandresco, *op. cit.* p. 8, reglementare (art. 644, 948, 962, 969 și urm., 986, 1091, 1169, 1191 C. civ., art. 1098 Codul italian, art. 1101 Codul francez modificat).

³ *Il contratto e l'accordo di doue o piu persone per costituere, regolare o sciogliere fra loro un vincolo giuridico* – Codul civil italian.

⁴ *Pollicitatio est solius offerentis promissum. L. 3 Pr., Dig., 50, 12, de pollicitationibus.*

⁵ *Cel ce arată cum că voiește să mute dritul seu la altul* – art. 1152 din Codul Calimah (861, Codul austriac), *dacă voiește să îi iasă lui ceva, să îi facă sau să nu îi facă un lucru spre folosul aceuia, acesta dă făgăduință ear dacă celălalt va primi legiuit această făgăduință, atunci prin o asemenea de bună voe primire a ambelor părți se alcătuieste tocmala.*

⁶ Codul civil de la 1864 reglementează distinct efectele contractului (art. 969-985) de efectele obligațiilor (art. 1073-1090). Reglementarea separată se justifică, deoarece nu se confundă efectele contractului, ca unul dintre izvoarele raportului juridic obligațional, cu efectele obligațiilor în general.

expres acest lucru, cu alte cuvinte, părțile își creează singure prin voința lor *legal* drepturi și obligații care le guvernează raporturile juridice.

2. *Principiul consensualismului* – sub aspectul formei, libertatea contractuală se exprimă prin consensualism în sensul că în diverse cazuri părțile sunt libere să îmbrace raporturile lor contractuale în forma în care o doresc, simplul acord de voință fiind suficient pentru a da naștere obligațiilor (*pacta sunt servanda*); de remarcat este faptul că această regulă nu a avut întotdeauna același conținut.

De reținut este faptul că libertatea contractuală reflectă concepția filosofică¹ ce a stat la baza elaborării Codului civil francez. Liberalismul individual consideră voința individuală drept unica sursă a tuturor drepturilor și obligațiilor și totodată motorul progresului².

Contractul – art. 1166 C. civ. 2011 – este legea părților, de unde rezultă că părțile unui contract au libertatea de a include în el orice fel de clauze, cu singura condiție să nu încalce normele imperative și bunele moravuri, judecătorul în caz de litigiu fiind obligat să respecte clauzele contractuale care semnifică voința părților, ca și cum ar fi în prezența legii.

¹ În virtutea acestei concepții, toate instituțiile juridice ar avea un caracter contractual sau cel puțin voluntar (căsătoria ar fi un contract, succesiunea *ab intestat* s-ar fundamenta pe un testament prezumat) și însăși societatea ar avea ca sursă un contract social.

² În acest sens, jurisprudența a statuat: *Atât timp cât se află manifestată numai voința ofertantului, nu se poate vorbi de un contract, ci numai de o simplă policațiune; de îndată ce oferta a fost însă acceptată, contractul este perfect încheiat în momentul acceptării, afară numai dacă răspunsul care conține acceptarea modifică sau condiționează propunerea: în care caz, răspunsul nu mai valorează accețiunea, ci ca o nouă propunere, astfel că contractul nu se perfectează decât când primul propunător acceptă acest răspuns la propunerea sa.* (Tribunalul Ilfov, IV, nr. 453, 1914, Dr. 1915, p. 134).

Simpla policațiune sau ofertă devine convenție perfectă dacă mai înainte de a fi retractată în mod expres sau tacit ea s-a acceptat de partea căreia se adresa. Și, în litera și în textul legii (art. 942 și urm., art. 953 și urm.), rezultă că policațiunea, spre a fi valabilă, nu este necesar a fi dată unei persoane determinate, ci este suficient a fi retractată în momentul acceptării; astfel, deși în momentul subscrierii unei acțiuni nu era fundată societatea, dacă în urma policațiunii făcute de subscriitor societatea s-a constituit, rezultă că acea societate a acceptat atât tacit, cât și expres prin statutul ei policațiunea și, așa fiind, convențiunea s-a format și fiecare parte are dreptul a cere îndeplinirea obligației. (Tribunalul Ilfov, II, nov. 13/87 Dr. 3/88).

§ 2. Clasificarea contractelor

Chestiunea clasificării contractelor, asemănătoare clasificării actelor juridice, interesează pentru stabilirea regimului juridic, diferențiat, aplicabil contractelor în funcție de criteriile folosite pentru împărțirea lor.

După forma lor, contractele se clasifică în contracte solemne, contracte consensuale și contracte reale.

Pentru asigurarea unei certitudini în privința producerii efectelor unui contract, față însă cu principiul celerității desfășurării raportului juridic, contractul a evoluat de la un formalism strict, existent în dreptul roman, spre o manifestare largă a așa-numitului principiu al consensualismului, care se traduce prin aceea că simpla manifestare de voință este suficientă pentru încheierea valabilă a unui contract. În ultimii ani însă asistăm la o revenire a formalismului contractelor, justificat de astă-dată de necesitatea protecției intereselor terților (dar și de interesele părților, cum ar fi cazul contractului de donație).

Contractele reale, adică cele care nu iau naștere decât prin remiterea materială a lucrului (*traditio*), au fost contestate, arătându-se că în acest caz ar funcționa principiul consensualismului. Calificarea unui contract ca real sau consensual ori excluderea contractelor reale ca gen de contracte au o deosebită importanță; s-ar ajunge la consecința confundării sau calificării unor contracte, cum ar fi gajul, ca fiind contracte sinalagmatice și nu unilaterale, cum sunt în realitate; astfel încât, dacă am califica contractul de gaj, de exemplu, ca fiind consensual și sinalagmatic, ar însemna în plan probatoriu îndeplinirea cerinței multiplului exemplar și nu numai a formalității bun și aprobat, iar în planul executării, dacă am spune că acest contract s-ar forma prin simpla manifestare de voință, necondiționat de remiterea materială, în cazul neîndepliniri obligației de predare s-ar ajunge la posibilitatea rezoluțiunii contractului, s-ar putea opune excepția de neexecutare, iar riscul contractului s-ar judeca după regulile aplicabile în materia contractelor sinalagmatice.

În privința criteriului scop, important de reținut este că se are în vedere cauza mediată, adică motivul determinant care a animat părțile să încheie contractul, pentru calificarea contractelor fiind cu titlu oneros sau cu titlu gratuit. În subsidiar, dacă acest criteriu nu este îndeplinit, pot fi avute în vedere și cuantumul și echivalența prestațiilor. Unele contracte sunt prin natura lor gratuite sau oneroase, astfel încât, dacă la un împrumut de

folosință (comodat), prin esență gratuit, se stipulează un preț, contractul își schimbă natura juridică, putând deveni închiriere sau locațiune.

În dreptul anglo-saxon, importantă nu este manifestarea de voință pentru calificarea unei obligații ca fiind contract, delimitând contractele de obligațiile pur morale. Se are în vedere executarea contractelor, socotindu-se că va fi contract obligația urmată de o prestație a părților sau cel puțin a uneia fără a interesa cuantumul ei.

De asemenea, contractele se mai clasifică în contracte negociate, de adeziune și forțate.

O altă clasificare privește contractele numite (prevăzute de lege) și nenumite.

Foarte importantă este clasificarea în contracte sinalagmatice – art. 1171 C. civ. (în care ambele părți au și drepturi și obligații) – și contracte unilaterale (în care una dintre părți are drepturi, iar cealaltă obligații).

§ 3. Încheierea contractelor

În privința încheierii contractelor interesează în mod deosebit, pentru a fixa momentul încheierii acestora, cele două componente ale voinței juridice, consimțământul și cauza. De asemenea, pentru ca formarea să fie valabilă, este necesar să fie îndeplinite și celelalte condiții de valabilitate, anume: capacitatea; obiectul; forma (în cazurile anume determinate de lege).

Momentul încheierii contractului are o deosebită importanță deoarece numai după acest moment, în caz de neexecutare, se pune problema unei răspunderi contractuale. Înainte de acest moment, în stadiul actual al dreptului nostru, neputându-se pune decât problema de răspundere delictuală (este regula în materie de răspundere civilă, răspunderea contractuală fiind excepția).

Înainte de încheierea contractului, pot exista două etape: o etapă ce nu este susceptibilă de a angaja răspunderea juridică; o etapă în care pentru îndeplinirea obligațiilor poate fi atrasă o răspundere, anume cea delictuală sau/și o răspundere întemeiată pe abuzul de drept.

Aceasta a doua etapă poate fi reprezentată de o așa-numită etapă a ofertelor și contraofertelor, acceptarea ofertei reprezentând momentul încheierii contractului și/sau o altă etapă, anume cea a antecontractului, convențional sau legal, adică promisiunii unilaterale, bilaterale, cu varianta

pact de preferință (antecontract convențional) ori dreptul de preempțiune, varianta legală a antecontractului, cu precizarea că în privința dreptului de preempțiune sancțiunea este nulitatea relativă și nu obligarea la daune-interese pentru neîndeplinirea unei obligații de a face, așa cum este cazul antecontractului convențional.

În privința încheierii contractului între prezenți nu se pun probleme de determinare a momentului încheierii. În privința încheierii contractului între absenți, dreptul nostru stabilește că momentul la care contractul se socotește încheiat este cel la care ofertantul ar fi trebuit să ia cunoștință de acceptarea celeilalte părți, adică între data poștei sediului sau domiciliului acceptantului, data primirii ofertei și a luării la cunoștință, data poștei acceptantului, data primirii acceptării ofertei, data poștei ofertantului și data la care ofertantul a luat la cunoștință de acceptare; la noi se acceptă a treia variantă.

Conform Codului civil, în faza precontractuală părțile au următoarele obligații principale: de bună-credință [art. 1183 alin. (2)]; de confidențialitate (art. 1184); de informare precontractuală.

§ 4. Efectele contractului. Generalități

Nu trebuie confundată noțiunea de interpretare a contractului cu proba ori calificarea generică a acestuia. Cronologic, prima etapă este proba care se face după regulile cunoscute, a doua etapă este calificarea generică a acestuia.

Interpretarea clauzelor contractuale se face în vederea stabilirii faptului dacă au fost îndeplinite condițiile de valabilitate și numai dacă acestea au fost îndeplinite se analizează apoi drepturile și obligațiile, adică efectele contractului, sancțiunile pe care părțile înțeleg să le aplice în caz de neexecutare, precum și cauzele de încetare a acestuia.

În sistemul nostru de drept, interpretarea se face potrivit voinței reale a părților, indiferent de termenii folosiți de acestea [art. 1266 alin. (1) C. civ.].

Interpretarea contractului (determinarea conținutului concret al acestuia) și totodată puterea lor obligatorie

Interpretarea contractului apare doar când textul acestuia nu este clar. Dacă textul este clar, nu urmează a fi aplicată nicio interpretare pe considerentul că aceasta nu mai pare necesară. Cu toate acestea, chiar și în cazul